

УДК 349.4:502.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.3.2>

НОВА КЛАСИФІКАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ВИДОБУВАННЯ КОРИСНИХ КОПАЛИН

Кірін Р.С.,

*доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник,*

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»*

ORCID: 0000-0003-0089-4086

Кірін Р.С. Нова класифікація об'єктів права видобування корисних копалин.

У статті досліджуються приписи чинного гірничого та надрового законодавства, наукові позиції задля розробки елементів нової класифікації об'єктів права видобування корисних копалин. Виявлено, що чинний Кодекс України про надра не приділяє належної уваги об'єктам надрових правовідносин. Серед його приписів в цьому аспекті можна виділити лише певні природні та господарські об'єкти. Визнано дискусійним положення Гірничого закону України щодо складу об'єктів гірничих відносин, яке має очевидну діяльнісну диференціацію, включаючи лише дії, результати робіт і послуг. Встановлено, що сучасному стану регулювання відносин із видобування корисних копалин бракує системності.

Аргументовано доцільність побудови нової класифікації об'єктів права видобування корисних копалин на основі сучасного уявлення про структуру системи надрового права, основна парадигма якої полягає в тому, що надрове право охоплює три складові – ресурсну (використання ресурсів надр людиною), охоронну (охорона надр від впливу людини), безпекову (безпека людини від впливу надр). Для формування системи надскладних правових утворень запропоновано підхід багаторівневого структурування. В такому випадку надрове право буде галуззю другого рівня із власними підгалуззями (геологічне, гірниче, підземне, геоенергетичне) та інститутами.

Класифіковано надрові та мінеральні ресурси, як об'єкти права видобування корисних копалин, за критеріями: – економічної значимості; – правового режиму надання; – промислового використання; – складності геологічної будови родовища (ділянки); – вмісту покладів; – спеціального правового режиму, встановленого законами України. Запропоновано дефініцію поняття «спеціальний дозвіл на користування надрами», як об'єкт надрового права. Запропоновано до майнової складової матеріального блоку об'єктів права видобування корисних копалин віднести гірниче підприємство як єдиний майновий комплекс, до якого входять усі види майна, призначені для його діяльності. Виявлено інформаційні, немайнові та діяльнісні блага, як об'єкти права видобування корисних копалин.

Ключові слова: об'єкти права, об'єкти правовідносин, видобування корисних копалин, надрове право, гірничі роботи, інформація про надра, гірниче підприємство.

Kirin R.S. New classification of objects of mineral extraction rights.

The article examines the provisions of current mining and subsoil legislation and scientific positions for the development of elements of a new classification of objects of mineral extraction rights. It has been found that the current Code of Ukraine on Subsoil does not pay sufficient attention to objects of subsoil legal relations. Among its provisions in this regard, only certain natural and economic objects can be distinguished. The provision of the Mining Law of Ukraine regarding the composition of mining relations, which has obvious operational differentiation, including only actions, results of work, and services, is considered controversial. It has been established that the current state of regulation of relations in the field of mineral extraction lacks consistency.

The feasibility of developing a new classification of mineral extraction rights based on the current understanding of the structure of subsoil law is justified, the main paradigm of which is that subsoil

law comprises three components: resource (human use of subsoil resources), protection (protection of subsoil from human impact), and safety (human safety from subsoil impact). A multi-level structuring approach has been proposed for the formation of a system of highly complex legal entities. In this case, subsoil law will be a second-level branch with its own sub-branches (geological, mining, underground, geoenergy) and institutions.

Subsurface and mineral resources, as objects of mineral extraction rights, are classified according to the following criteria: – economic significance and legal regime of provision; – industrial use; – complexity of the geological structure of the deposit (site); – content of deposits; – special legal regime established by the laws of Ukraine. A definition of the concept of “special permit for subsoil use” as an object of subsoil law is proposed. It is proposed to include a mining enterprise as a single property complex, which includes all types of property intended for its activities, in the property component of the material block of objects of mineral extraction rights. Information, non-property, and activity benefits are identified as objects of mineral extraction rights.

Key words: objects of law, objects of legal relations, extraction of minerals, subsoil rights, mining operations, information about subsoil, mining enterprise.

Постановка проблеми. Наразі переважна більшість науковців схиляється до позиції, за якою під об’єктом права слід розуміти все те, з приводу чого виникають правовідносини між суб’єктами права, тобто матеріальні та/або нематеріальні блага, на які спрямована їх правова діяльність, їх права та обов’язки, та з приводу чого між ними виникає юридичний зв’язок. Дослідження об’єктів права має критичне значення для розвитку правової науки і практики. Розуміння природи, властивостей та взаємозв’язків об’єктів права дозволяє правильно формувати та застосовувати правові норми, забезпечувати охорону прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій та громадян, а також вдосконалювати законодавство. За сферами суспільно-правового середовища значення подібного дослідження полягає у наступному: 1) визначення правової природи явищ – дозволяє чітко визначити: а) які об’єкти підпадають під правове регулювання; б) які права та обов’язки виникають у зв’язку з ними; 2) нормотворча діяльність – дозволяє створювати ефективні та справедливі закони, що регулюють відповідну сукупність суспільних відносин; 3) захист прав та інтересів – дозволяє визначити: а) які права та обов’язки існують у суб’єктів; б) як можна захистити ці права в разі порушення; 4) удосконалення законодавства – дозволяє виявляти прогалини та колізії в законодавстві, а також визначати необхідність внесення змін і доповнень; 5) правозастосовна діяльність – дозволяє правильно застосовувати норми права в конкретних ситуаціях, забезпечуючи справедливість і законність; 6) розвиток юридичної науки – дозволяє розвивати теоретичні знання про право, формувати нові концепції та підходи; 7) практичне застосування – дозволяє вирішувати конкретні юридичні проблеми, пов’язані з майном, ресурсами, інформацією, інтелектуальною власністю, дозволами, договорами та іншими сферами суспільного життя.

Перелічені позитивні моменти від правильного сприйняття сутності та видів об’єктів права цілком і повністю відносяться й до правового утворення, що об’єднує сукупність відповідних складових, спрямованих на регулювання якісно однорідних суспільних відносин у сфері користування, охорони та безпеки надр. Доцільність пошуків в цьому напрямі обумовлена формуванням новітнього етапу в реформуванні законодавства про надра (далі – ЗпН) в цілому та видобування корисних копалин (далі – ВКК) зокрема [1-3], яке безпосередньо зачіпає й відносини щодо матеріальних і нематеріальних надрових благ. Тож, дослідження об’єктного складу права та правовідносин у сфері ВКК на новітньому етапі розвитку національного законодавства є актуальним та своєчасним.

Метою цієї роботи є аналіз надрового законодавства, попередніх наукових позицій задля розробки елементів нової класифікації об’єктів права ВКК.

Стан опрацювання проблематики. Важливість питання, що обране для дослідження приваблювало значну кількість науковців з екологічного та адміністративного права. При цьому останні, як не дивно, явно переважають у проведенні комплексних досліджень, перш за все – дисертацій докторського рівня. В хронологічному порядку останні були представлені роботами, в яких досліджувалися: адміністративно-правова охорона надр [О. Макаренко, 4]; адміністративно-правове регулювання у сфері використання і охорони надр [О. Сурілова, 5]; публічне адміністрування в галузі використання і охорони надр в [Н. Максименцева, 6]; адміністративно-правові засади контроль-

но-наглядової діяльності у сфері надрокористування [І. Мачуська, 7]. Питання об'єктного складу права ВКК в цих дослідженнях розглядалися, по-перше, або фрагментарно або досить поверхово. По-друге, в силу специфіки наукової спеціальності, цим дослідженням був властивий адміністративно-правовий уклін. В еколого-правовому ракурсі окремі аспекти зазначених питань були предметом вивчення багатьох дослідників, а також у попередніх авторських доробках [8, 9]. Втім новели ЗпН дають поштовх для подальшого розвитку досліджень правового забезпечення ВКК.

Виклад основного матеріалу. Чинний кодифікований акт ЗпН, яким є Кодекс України про надра (далі – КпН) [10], не приділяє належної уваги об'єктам надрових правовідносин. Серед його приписів в цьому аспекті можна виділити лише певні природні та господарські об'єкти: 1) геологічні об'єкти (ст.ст. 9, 9-1, 14, 15, 65); 2) геологічні території (ст.ст. 14, 15, 16-5); 3) об'єкти надрокористування (ст.ст. 16, 17); 4) гірничий об'єкт (ст.ст. 17, 54, 57); 5) гірничодобувний об'єкт (ст.ст. 48, 50, 54); 6) об'єкт по переробці мінеральної сировини (ст. 50); 7) рідкісні геологічні відслонення, мінералогічні утворення, палеонтологічні об'єкти (ст. 58); 8) археологічний об'єкт (ст. 59).

При цьому очевидно, що переважна більшість згаданих природних об'єктів є об'єктами права геологічного вивчення надр, а не права ВКК. Крім того, КпН ототожнює такі поняття як «гірничодобувний об'єкт» та «гірничий об'єкт». Свідченням того є положення ст. 54 КпН, що маючи назву «Ліквідація і консервація гірничодобувних об'єктів» у ч. 6 регулює відносини щодо консервації та ліквідації гірничих об'єктів та інших споруд, пов'язаних з користуванням надрами [10].

Така позиція уявляється хибною, адже відповідно до Гірничого закону України (далі – ГЗУ) [11] гірничий об'єкт – окрема гірничавиробка (система гірничих виробок) або виробка, що входить до складу гірничого чи іншого підприємства та використовується для ВКК та інших цілей, а також будівлі (споруди), які технологічно пов'язані з ними. Тобто гірничий об'єкт є складовою гірничого підприємства. Останнє у тому таки ГЗУ розглядається як цілісний технічно та організаційно відокремлений майновий комплекс засобів і ресурсів для ВКК, будівництва та експлуатації об'єктів із застосуванням гірничих технологій (шахти, рудники, копальні, кар'єри, розрізи, збагачувальні фабрики тощо). Тож, якщо й ототожнювати наведені гірничо-правові поняття, то мова повинна йти про «гірничодобувний об'єкт» та «гірниче підприємство». Обидва ці поняття включають в себе структурно пов'язану гірничу тріаду: 1) гірничі виробки – забезпечують доступ до надр (корисних копалин); 2) інфраструктурні будівлі та споруди – забезпечують функціонування об'єкту; 3) технологічно пов'язане обладнання та системи – забезпечують виробничу діяльність об'єкту (ВКК, переробку та транспортування корисних копалин).

Ще однією методологічною помилкою чинного ГЗУ є дефініція «гірничі відносини», під якими розуміються «правовідносини ... врегульовані законами України». В теорії права загальнови́знаною аксіомою є твердження про те, що «правовими відносинами є відносини, врегульовані нормами права». Отже, гірничими відносинами є відносини у сфері використання, охорони та безпеки надр, а гірничими правовідносинами є гірничі відносини, врегульовані нормами права.

Не менш дискусійним вбачається положення ст. 4 ГЗУ, де визначені об'єкти гірничих відносин: – геологічна розвідка корисних копалин; – проектування, будівництво (реконструкція, технічне переоснащення), експлуатація, ліквідація або консервація гірничих підприємств; – організація протиаварійного захисту гірничих підприємств; – охорона праці, забезпечення безпеки та здоров'я людей в особливо небезпечних умовах.

По-перше, такий підхід до визначення об'єктного складу гірничих відносин має очевидну діяльнісну диференціацію. Тобто, до об'єктів гірничих відносин включені лише результати робіт і послуг як об'єкти гірничих прав (матеріальні та/або нематеріальні результати робіт; послуги, які мають конкретний результат; послуги, які самі по собі є результатом). Вони дійсно мають важливе значення у регулюванні відносин між суб'єктами гірничого права, оскільки можуть бути предметом договорів, прав власності, зобов'язань та інших правовідносин. Але такий вид об'єктів є лише певним видом у сукупності об'єктів надрового права та права ВКК.

По-друге, міжгалузевий характер ГЗУ обумовлює й відповідну природу об'єктів гірничих відносин, до яких включені об'єкти геологічних, геологорозвідувальних, будівельних, гірничих, екологічних, протиаварійних, трудових, соціальних відносин та відносин з охорони здоров'я. При цьому безпосередньо відносини (роботи) з ВКК у переліку об'єктів навіть не згадуються. Більше того, геологічні та геологорозвідувальні відносини, що визначені ГЗУ складовими предмету гірничого права, взагалі ним не регулюються.

По-третє, розділам, що безпосередньо покликані врегулювати відносини ВКК, також бракує системності у побудові. Наприклад, до стадії підготовки до проведення гірничих робіт і ВКК належать такі види діяльності як: – розташування гірничих підприємств; – проектування гірничих підприємств; – підготовка до будівництва гірничих підприємств; – організація будівництва гірничих підприємств; – реконструкція та технічне переоснащення гірничих підприємств; – введення в експлуатацію гірничих підприємств. Хоча у подальшому проведення гірничих робіт і ВКК охоплюється поняттям «Експлуатація гірничих підприємств», яке включає: – основні вимоги до проведення гірничих робіт; – порядок проведення гірничих робіт; – гірничошахтне устаткування та матеріали; – застосування вибухових матеріалів під час проведення гірничих робіт; – експертизу проєктних рішень з протиаварійного захисту, безпеки проведення гірничих робіт, будівництва та експлуатації гірничих підприємств; – використання та облік відпрацьованих гірничих виробок; – документи, що дають право на проведення гірничих робіт.

Подібне хаотичне групування зовсім різних об'єктів гірничих відносин свідчить не лише про низький рівень техніки нормопроекування при створенні ГЗУ, а й про ігнорування таких принципів правотворчої діяльності як пропорційність, необхідність та обґрунтованість, системність та наукове забезпечення [12].

Важливим підґрунтям, на основі якого можна запропонувати нову класифікацію об'єктів права ВКК є сучасна структура системи надрового права [13], основна парадигма якої полягає в тому, що надрове право охоплює три складові – ресурсну (ресурси надр для людини), охоронну (охорона надр від людини), безпекову (безпеку людини від ресурсів надр). В свою чергу, надроресурсна складова охоплює блоки відповідно до наявних ресурсів надр: геологічне право (геологічні ресурси); – гірниче право (мінеральні ресурси); – підземне право (підземні ресурси); – геоенергетичне право (геоенергетичні ресурси). Тож і об'єкти надрового права слід диференціювати відповідним чином – геологічні, гірничі, підземні, геоенергетичні. При цьому кожен з цих видів має «традиційний» поділ на матеріальні (ресурсні, майнові), інформаційні, діяльнісні та нематеріальні об'єкти.

Для неупередженого сприйняття авторської позиції слід зробити два застереження. Перш за все зазначу, що система екологічного права, яка сприймається наразі як симбіоз природоресурсного, природоохоронного та антропоохоронного права, вже давно вийшла за межі сакраментального розуміння об'єктивно зумовленої внутрішньої структури права, що складається зі взаємопов'язаних норм, логічно розподілених по галузях, підгалузях та інститутах [14, с. 148-149]. Наприклад, якщо екологічне право розглядати як галузь, а природоресурсне як його підгалузь, то надрове або земельне право будуть виступати в якості правових інститутів, що аж ніяк не відповідає сукупності та змісту їх правових норм. Одним із виходів з проблеми побудови системи права можна запропонувати підхід багаторівневого структурування. В такому випадку надрове право буде галуззю другого рівня із власними підгалузями (геологічне, гірниче, підземне, геоенергетичне) та інститутами. Серед останніх у межах гірничого права матиме місце й право ВКК.

Друге застереження стосується співвідношенню понять «об'єкт права» та «об'єкт правовідносин». Зазначені категорії є різними, але взаємопов'язаними, тобто є різновидом цілого та одиничного: а) «об'єкт права» – це сукупність «об'єктів правовідносин», які разом утворюють єдине; б) «об'єкт правовідносин» – це поняття, що вказує на один конкретний об'єкт. Останній є частиною першого, загального поняття, сукупності одиничних, конкретних об'єктів, що виступають предметом певних правовідносин. Тож, об'єктом гірничого права виступають блага, з приводу яких виникають гірничі правовідносини, об'єктом яких, в свою чергу, є конкретне благо, з приводу якого суб'єкти вступають у ці правовідносини. При цьому для гірничого права об'єкти права ВКК будуть об'єктами правовідносин з ВКК, які також мають внутрішній поділ за більшим рівнем конкретизації.

Свідченням цього є поява у національному ЗпН таких видів мінеральних ресурсів як [15]: – корисні копалини та компоненти стратегічного значення (далі – ККСЗ); – корисні копалини та компоненти критичного значення (далі – ККСЗ); – ділянки надр (родовищ корисних копалин, далі – РКК) стратегічного та (або) критичного значення, що надаватимуться у користування шляхом проведення аукціону (е-торгів) з продажу спеціального дозволу на користування надрами (далі – спецдозвіл); – ділянки надр (РКК) стратегічного значення та (або) критичного значення, що надаватимуться у користування шляхом проведення конкурсу на укладення угоди про розподіл продукції (далі – УРП).

Подібний крок є не лише логічним продовженням політики стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави, а й реакцією на поглиблення співробітництва України за американською (Minerals Deal) [16, 17] та європейською мінеральними угодами [18]. Для економіки Європейського Союзу (далі – ЄС) ККСЗ та КККЗ є незамінними у широкому спектрі необхідних технологій для стратегічних секторів, таких як відновлювана енергетика, цифрові технології, аерокосмічна промисловість та оборона. Закон про критично важливі сировинні матеріали (CRM Act) покликаний забезпечити ЄС доступ до надійних і стійких джерел їх постачання, що дозволить Європі досягти своїх кліматичних і цифрових цілей на 2030 рік.

І хоча з великою долею ймовірності угода зі США (або потенційно і з іншими країнами) про спільне використання мінеральних ресурсів стане предметом розгляду в Конституційному Суді України, спеціальний правовий статус ККСЗ та КККЗ навряд чи буде змінено найближчого часу, адже як мінеральна сировина та/або перероблена продукція з такої мінеральної сировини вони мають важливе, стратегічне значення для вітчизняних наявних чи перспективних промислових виробництв оскільки: а) забезпечують сталий розвиток економіки, зокрема експортний потенціал, та обороноздатність держави; б) забезпечують економічну безпеку країни у довгостроковій перспективі та розвиток інноваційно-технологічного устрою; в) сприяють декарбонізації галузей економіки та переходу до екологічної мобільності; г) їм не існує заміни на сучасному рівні розвитку технологій; д) існує високий ризик перебоїв у їх постачанні в Україні.

Окрім зазначених видів корисних копалин чинний КпН (ст. 6), ще у першій редакції, ввів їх поділ за своїм значенням на корисні копалини загальнодержавного (далі – ККЗДЗ) і місцевого значення (далі – ККМЗ), віднесення до яких здійснюється Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) [19]. Варто зазначити, що коментар до цієї та інших статей КпН, якщо він дійсно науко-практичний [20], має синтезувати думки і науковців і практиків [21].

Якщо звернутися до іншої класифікації, яка закріплена у відповідному складнику комплексу національних класифікаторів [22] (далі – ДК 008:2007), то за структурою він складається із чотирьох рівнів – клас, група, підгрупа, вид, де впорядковані та уніфіковані відомості щодо твердих, рідких та газоподібних корисних копалин, які використовують або можуть бути використані у майбутньому, з їхніми кодами. Так наразі у ДК 008:2007 встановлено 7 класів корисних копалин: 1) горючі корисні копалини; 2) металовмісні (металічні) корисні копалини; 3) неметаловмісні (неметалічні) корисні копалини; 4) води підземні; 5) води поверхневі; 6) грязі лікувальні (пелоїди); 7) гази інертні.

Перелік, встановлений КМУ, у новітній редакції, має три рівні класифікації – клас, група, вид, при цьому класів виділено 8. Тож, актуальним постає питання оновлення ДК 008:2007, який має бути інструментом для реалізації вимог, встановлених актом КМУ. Останній може посилається на ДК 008:2007, встановлюючи його обов'язковість або використовуючи як основу для розробки додаткових вимог. Проте, у випадку, якщо постанова КМУ містить вимоги, що суперечать національному стандарту, застосовується постанова, оскільки вона має вищу юридичну силу.

Тож, беручи за основу класифікації Перелік КМУ, можна запропонувати його поділ на загальні, родові та безпосередні види корисних копалин. Для гірничого права об'єктами слід вважати весь Перелік КМУ, а об'єктами гірничих відносин – загальні види корисних копалин. Натомість для права ВКК об'єктами є загальні та родові (за наявності) види корисних копалин, а об'єктами відносин з ВКК – безпосередні види корисних копалин. Таким чином, матеріальний (ресурсний) блок об'єктів права ВКК (корисних копалин) має наступний вигляд: 1) горючі: 1.1) газоподібні; 1.2) рідкі; 1.3) тверді; 2) металічні (руди): 2.1) чорних металів; 2.2) кольорових металів; 2.3) благородних металів; 2.4) рідкіснометалеві та рідкісноземельні; 2.5) розсіяних металів; 2.6) радіоактивних металів; 3) неметалічні (сировина): 3.1) вогнетривка; 3.2) флюсова; 3.3) хімічна; 3.4) агрохімічна; 3.5) для мінеральних пігментів; 3.6) абразивна; 3.7) оптична та п'єзооптична; 3.8) електро– та радіотехнічна; 3.9) адсорбційна; 3.10) ювелірна (дорогоцінне каміння); 3.11) ювелірно-виробна (напівдорогоцінне каміння); 3.12) виробна; 3.13) для облицювальних матеріалів (декоративне каміння); 3.14) скляна та фарфоро-фаянсова; 3.15) цементна; 3.16) для пиляних стінових матеріалів; 3.17) петрургійна та для легких заповнювачів бетону; 3.18) для каменю будового та щебеню; 3.19) піщано-гравійна; 3.20) цегельно-черепична; 3.21) для покриття доріг; 3.22) для приготування бурових розчинів; 3.23) для виробництва кристалічного кремнію; 4) води:

4.1) підземні; 4.2) поверхневі; 5) грязі лікувальні; 6) інертні гази; 7) негорючі; 7.1) газоподібні; 8) техногенні; 8.1) горючі; 8.2) металічні; 8.3) неметалічні.

Слід зазначити, що вказаний Перелік ділянок надр (РКК) не є постійним, адже його перегляд може здійснюватися КМУ за потреби, але не менше одного разу на три роки, за поданням центрального органу виконавчої влади (далі – ОВВ), що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища. Згідно із останніми змінами структури уряду України ці функції виконуватиме Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства [23].

До родової групи надрових ресурсів, як об'єктів права ВКК, слід віднести РКК, які за складністю геологічної будови поділяються на родовища (ділянки) [24]: 1) простої геологічної будови; 2) складної геологічної будови; 3) дуже складної геологічної будови; 4) надто складної геологічної будови. Також необхідно виділити й комплексні РКК, які володіють запасами основних, спільно залягаючих і супутніх корисних копалин.

Окремо зверну увагу на юридичну природу спеціального дозволу на користування надрами (спецдозволу), який, крім іншого, є об'єктом цивільного права, оскільки надає правомочності щодо використання надр, що має майнову цінність і може бути об'єктом угод. Це право виникає на підставі КпН і може бути передане іншим особам (відчуження прав на користування надрами, внесення прав на користування надрами як вклад у спільну діяльність тощо) [10, ст. 16-1]. У цивільному праві спецдозвіл розглядається як майнове право, яке виникає на підставі спецдозволу, що надає користувачеві право на певний вид діяльності в надрах, у тому числі – ВКК. Він є об'єктом цивільних прав і обов'язків, оскільки може бути предметом договору, переходу прав та обов'язків, а також інших цивільно-правових операцій.

З 01.04.2025 р. спецдозвіл надається у формі витягу з Реєстру в електронній (далі – е-) формі. Реєстр є складовою частиною Єдиною державної геоінформаційної е-системи користування надрами [25, 26]. Тобто зараз можна розглядати спецдозвіл як цифрову річ, тобто благо, що створюється та існує у цифровому середовищі та має майнову цінність.

У нафтогазовому законодавстві спецдозвіл на користування нафтогазоносними надрами розглядається як документ, що видається центральним ОВВ, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр і засвідчує право юридичної чи фізичної особи, якій цей документ виданий, на користування нафтогазоносними надрами протягом часу, в межах ділянки надр, на умовах, передбачених у цьому документі [27]. Отже, спецдозвіл є важливим інструментом регулювання відносин у сфері використання надр, що має як цивільно-правові, так і публічно-правові аспекти. Важливість поєднання дозвільного та договірного регулювання використання надр та ВКК у господарській діяльності також були предметами окремих досліджень [28, 29].

Тож, під спеціальним дозволом на користування надрами, як об'єктом надрового права, пропонується розуміти офіційний документ, що має майнову цінність і надається у цифровій або не обов'язковій паперовій формі в установленому законом порядку за результатами аукціону (е-торгів) або без його проведення, і засвідчує право користувача, якому цей документ виданий, на користування надрами у часових, просторових межах і на умовах, визначених у цьому документі, а також передбачає право його власника щодо розпорядження правами на користування надрами.

До майнової складової матеріального блоку об'єктів права ВКК слід віднести, враховуючи положення ст. 191 Цивільного кодексу України (далі – ЦК), гірниче підприємство як єдиний майновий комплекс, до якого входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, ділянки надр (родовища), будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом. Таким чином гірничим майном, тобто майном, пов'язаним із користуванням надрами з метою ВКК, як об'єктом права ВКК, є об'єкти нерухомості, об'єкти рухомого майна, об'єкти інфраструктури – будівлі, споруди, у тому числі підземні, технологічне обладнання, машини та механізми, інструменти, транспортні засоби, інше майно необхідне для здійснення ВКК. До його складу входить майно, яке за цільовим призначенням є: а) виробничим – безпосередньо використовується для ВКК; б) інфраструктурним – об'єкти, що забезпечують експлуатацію РКК в цілому (дороги, лінії електропередач, системи водопостачання та водовідведення, вентиляції, склади та інші); в) допоміжним – установки з первинної переробки та підготовки видобутих корисних копалин для подальшого транспортування.

Інформаційні блага, як об'єкти права ВКК, слід розглядати, перш за все, в аспекті їх приналежності до геологічної інформації (інформації про надра), що має наступні ознаки [30]: 1) це відомості та/або дані, зафіксовані на матеріальних носіях або відображені в е-вигляді; 2) їх зміст може бути геологічного, геофізичного, геохімічного, гідрогеологічного, інженерно-геологічного, геолого-економічного, технологічного, еколого-геологічного, фізико-географічного, геодезичного, геоастрономічного, аерокосмічного, петрографічного, палеонтологічного характеру; 3) вони характеризують геологічну будову надр, РКК, склад сировини та властивості гірських порід, руд, мінералів, вуглеводнів, підземних вод, а також інші якісні та кількісні параметри, показники та ознаки надр.

Крім наведених ознак геологічна інформація характеризується тим, що: – поділяється на первинну і вторинну (оброблену); – є об'єктом цивільно-правових відносин і може використовуватися як внесок до статутного капіталу юридичних осіб; – є державною власністю, якщо вона створена (придбана) за кошти державного бюджету.

Звісно наведений об'єкт є загальним об'єктом надрового права, і лише та його частина, яка стосується ВКК є об'єктом права та правовідносин з ВКК. Крім того, до цього блоку також слід віднести й гірничі інформаційні ресурси, передбачені ГЗУ [11], як то:

нормативно-технічна документація, згідно з якою застосовуються гірничошахтне устаткування та матеріали (ст. 20);

документація щодо складів та інших спеціальні місць для зберігання вибухових матеріалів, засобів їх перевезення та охорони, а також персоналу підприємств, що проводять підривні роботи (ст. 21);

документи, що дають право на проведення гірничих робіт – акт про надання гірничого відводу (для гірничих об'єктів, розробка РКК на яких здійснюється підземним способом); – технічний проект, затверджений і погоджений у встановленому порядку; – геолого-маркшейдерську, технічну та обліково-контрольну документацію (календарні плани розвитку гірничих робіт, проекти, паспорти, схеми) (ст. 24);

технічна документація з безпеки гірничих робіт (ст. 25, 41, 49);

проект та нормативно-технічні документи щодо експлуатації гірничого підприємства (ст. 38).

В цю групу входять також: – гірничо-технічна документація (далі – ГТД) – сукупність документів, що використовуються під час маркшейдерського супроводження гірничих робіт; – е-ГТД – сукупність е-документів під час маркшейдерського супроводження гірничих робіт [31]; – форма звітності № 5-ГР (тверді горючі, металічні та неметалічні корисні копалини) (річна) «Звітний баланс запасів корисних копалин за 20 ____ рік»; – форма звітності № 6-ГР (горючі рідкі, горючі газоподібні) (річна) «Звітний баланс запасів корисних копалин за 20 ____ рік»; – форма звітності № 7-ГР (підземні води) (річна) «Звітний баланс видобутку та використання підземних вод за 20 ____ рік» [32]; – гірничо-графічні документи (маркшейдерсько-геологічні та експлуатаційно-технологічні) всіх галузей гірничодобувної промисловості, що ведуть розробку родовищ твердих корисних копалин, види та комплектність яких встановлена ГОСТ 2.850-75 «Горная графическая документация. Виды и комплектность», затвердженим постановою Державного комітету ЦРСР по стандартизації від 24.01.1979 № 185.

Слід враховувати, що ЦК до нематеріальних благ як об'єктів цивільних прав відносить: 1) результати інтелектуальної, творчої діяльності; 2) інформацію; 3) особисті немайнові блага. Тож, праця зі створення об'єктів гірничої інформації є одночасно розумовою і фізичною діяльністю і за змістом може бути проста й складна, творча та репродуктивна, результатом якої є будь-які відомості та/або дані, що можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в е-вигляді.

Особистими немайними благами, які охороняються цивільним законодавством, є: – здоров'я, життя; честь, гідність і ділова репутація; – ім'я (найменування); – авторство; свобода наукової і технічної творчості; – інші блага. Більшість із них можуть належати тільки фізичній особі, проте деякі блага можуть бути також об'єктом цивільних прав гірничого підприємства. Також слід відмітити, що немайнові блага, як об'єкти права, є типовими переважно для кримінальних і процесуальних правовідносин. Втім для об'єктів гірничого права їх наявність також є характерною, адже екологічна безпека при ВКК, його вплив на довкілля, життя і здоров'я, протиправний захист гірничого та навколишнього середовища є безпосереднім завданням КпН, ГЗУ та Конституції України, відповідно до якої життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

Блок діяльнісного характеру об'єктів права ВКК пов'язаний в першу чергу із власне поняттям «видобування корисних копалин». Останнє у національному законодавстві вживається (вживалось) і розкривається у тотожному розумінні «видобуток» щодо таких видів корисних копалин як: – води; – підземні води; – газ (метан) вугільних родовищ; – горючі корисні копалини; – дорогоцінні метали; – дорогоцінне каміння; – напівдорогоцінне каміння; – металічні та неметалічні корисні копалини корінних, розсипних і техногенних родовищ; – нафта, газ; – уранові руди. Правовий режим більшості з них встановлений спеціальними законами України про: – газ (метан) вугільних родовищ; – державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними; – нафту і газ; – видобування і переробку уранових руд. Відповідно до ст. 14.1.37 Податкового кодексу України господарська діяльність гірничого підприємства з ВКК для цілей розділу IX «Рентна плата» – це діяльність гірничого підприємства, яка охоплює процеси добування та первинної переробки корисних копалин.

Крім виокремлення видів видобування конкретних об'єктів також слід виділити й правовий режим ВКК на умовах УРП, спрямований на створення сприятливих умов для інвестування пошуку, розвідки та ВКК у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони [33].

Окрім власне видобування гірничі роботи включають в себе цілий комплекс процесів, пов'язаних з ВКК з надр, а також будівництвом, реконструкцією, експлуатацією і ремонтом гірничих виробок, підземних споруд і об'єктів (шахт, рудників, копалень, кар'єрів, розрізів, збагачувальних фабрик тощо). Режим гірничих робіт розглядається як встановлена проектом послідовність чи дослідженням виконання обсягів розкривних (прохідницьких) і видобувних робіт у часі, що забезпечує планомірну, безпечну та економічно ефективну розробку РКК. Ці роботи включають в себе проведення гірничих виробок, виймання гірничих порід, кріплення та підтримку виробок, а також інші технологічні процеси, які можуть бути відкритими, підземними, комбінованими (відкрито-підземними), свердловинними, морськими, спеціальними (комбінованими – збагачення, розчинення, вилуговування, переведення у різні стани — сублимація, зрідження, газифікація тощо). Гірничі роботи, згідно із ст. 1 ГЗУ, – комплекс робіт з проведення, кріплення та підтримки гірничих виробок і виймання гірничих порід в умовах порушення природної рівноваги, можливості прояву небезпечних і шкідливих виробничих факторів. Наприклад, у процесі підземної розробки РКК виділяють чотири стадії ведення гірничих робіт: 1) розвідка корисних копалин; 2) розкриття РКК; 3) підготовка до виїмки; 4) очисна виїмка. Також при підземному способі розробки РКК гірничі роботи та гірничі виробки поділяються на: – гірничорозвідувальні; – гірничо-капітальні; – гірничопідготовчі; – гірничо-прохідницькі (нарізні, очисні); – закладальні. Вони передбачають такі види діяльності як: 1) основні гірничі роботи – буріння, кріплення гірничих виробок, доставку гірничої маси в межах підземної виробки, підземне транспортування до стовбура, підйом на поверхню; 2) допоміжні гірничі роботи – маркшейдерські роботи, планування гірничих робіт, охорона праці та промислова безпека, охорона довкілля та екологічна безпека.

Висновки. Розгляд правового статусу об'єктів права видобування корисних копалин дав підстави для таких узагальнень.

Виявлено, що чинний Кодекс України про надра не приділяє належної уваги об'єктам надрових правовідносин. Серед його приписів можна виділити лише певні природні та господарські об'єкти: – геологічні об'єкти; – геологічні території; – об'єкти надрокористування; – гірничий об'єкт; – гірничодобувний об'єкт; – об'єкт по переробці мінеральної сировини; – рідкісні геологічні відслонення, мінералогічні утворення, палеонтологічні об'єкти; – археологічний об'єкт.

Обґрунтовано, що ототожнення таких понять як «гірничодобувний об'єкт» та «гірничий об'єкт» є хибним, адже гірничий об'єкт є складовою гірничого підприємства – цілісного технічно та організаційно відокремленого майнового комплексу засобів і ресурсів для експлуатації об'єктів із застосуванням гірничих технологій. Допустимою слід вважати ідентифікацію «гірничого підприємства» як «гірничодобувний об'єкт».

Визнано дискусійним положення Гірничого закону України щодо складу об'єктів гірничих відносин, яке має очевидну діяльнісну диференціацію, включаючи лише дії, результати робіт і послуг. Їм властивий міжгалузевий характер, що виявляються у сукупності об'єктів геологічних, геологорозвідувальних, будівельних, гірничих, екологічних, протиаварійних, трудових, соціальних відносин та відносин з охорони здоров'я. При цьому безпосередньо відносини (роботи) з

видобування корисних копалин у переліку об'єктів не згадуються, а геологічні та геологорозвідувальні відносини не регулюються.

Встановлено, що сучасному стану регулювання відносин із видобування корисних копалин (експлуатації гірничих підприємств) бракує системності. Хаотичне групування зовсім різних об'єктів гірничих відносин свідчить не лише про низький рівень техніки нормопроєктування при створенні відповідних приписів, а й про ігнорування принципів правотворчої діяльності.

Аргументовано доцільність побудови нової класифікації об'єктів права видобування корисних копалин на основі сучасного уявлення про структуру системи надрового права, основна парадигма якої полягає в тому, що надрове право охоплює три складові – ресурсну (ресурси надр для людини), охоронну (охорона надр від людини), безпекову (безпека людини від ресурсів надр). В свою чергу, надроресурсна складова охоплює блоки відповідно до наявних ресурсів надр, а об'єкти надрового права слід диференціювати відповідним чином на геологічні, гірничі, підземні, геоенергетичні.

Сформульовано авторську позицію, за якою система екологічного права, яка сприймається наразі як симбіоз природоресурсного, природоохоронного та антропоохоронного права, вже давно вийшла за межі сакраментального розуміння внутрішньої структури, що складається з норм, розподілених по галузях, підгалузях та інститутах. Для формування системи подібних правових утворень запропоновано підхід багаторівневого структурування. В такому випадку надрове право буде галуззю другого рівня із власними підгалузями (геологічне, гірниче, підземне, геоенергетичне) та інститутами. При цьому для гірничого права об'єкти права видобування корисних копалин будуть об'єктами правовідносин з видобування корисних копалин, які, в свою чергу, також мають внутрішній поділ за більшим рівнем конкретизації.

Класифіковано надрові та мінеральні ресурси, як об'єкти права видобування корисних копалин, за критерієм економічної значимості та правовим режимом надання: – корисні копалини місцевого значення; – корисні копалини загальнодержавного значення; – корисні копалини стратегічного значення; – корисні копалини критичного значення; – ділянки надр стратегічного та (або) критичного значення, що надаватимуться у користування шляхом проведення аукціону (е-торгів) з продажу спеціального дозволу на користування надрами; – ділянки надр стратегічного значення та (або) критичного значення, що надаватимуться у користування шляхом проведення конкурсу на укладення угоди про розподіл продукції.

Класифіковано мінеральні ресурси, як об'єкти права видобування корисних копалин, за критерієм промислового використання, що передбачає їх поділ на загальні, родові та безпосередні види корисних копалин, в основу якого покладено відповідні урядові Переліки: 1) горючі; 2) металічні (руди); 3) неметалічні (сировина); 4) води; 5) грязі лікувальні; 6) інертні гази; 7) негорючі; 8) техногенні.

Класифіковано надрові ресурси, як об'єкти права видобування корисних копалин, за критерієм складності геологічної будови родовища (ділянки): 1) простої геологічної будови; 2) складної геологічної будови; 3) дуже складної геологічної будови; 4) надто складної геологічної будови. За критерієм вмісту покладів виокремлено родовища: – прості (основна корисна копалина); – комплексні (запаси основних, спільно залягаючих і супутніх корисних копалин).

Класифіковано мінеральні ресурси, як об'єкти права видобування корисних копалин, за критерієм спеціального правового режиму, встановленого законами України про: – газ (метан) вугільних родовищ; – державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними; – нафту і газ; – видобування і переробку уранових руд.

Запропоновано під спеціальним дозволом на користування надрами, як об'єктом надрового права, розуміти офіційний документ, що має майнову цінність і надається у цифровій або неов'язковій паперовій формі в установленому законом порядку за результатами аукціону (е-торгів) або без його проведення, і засвідчує право користувача, якому цей документ виданий, на користування надрами у часових, просторових межах і на умовах, визначених у цьому документі, а також передбачає право його власника щодо розпорядження правами на користування надрами.

Запропоновано до майнової складової матеріального блоку об'єктів права видобування корисних копалин віднести гірниче підприємство як єдиний майновий комплекс, до якого входять усі види майна, призначені для його діяльності. Виявлено, що гірничим майном, пов'язаним із видобуванням корисних копалин, є об'єкти нерухомості, об'єкти рухомого майна, об'єкти інф-

раструктури – будівлі, споруди, у тому числі підземні, технологічне обладнання, машини та механізми, інструменти, транспортні засоби, інше майно необхідне для здійснення видобування. До його складу входить майно, яке за цільовим призначенням є виробничим, інфраструктурним, допоміжним.

Виявлено інформаційні блага – об’єкти права видобування корисних копалин, які слід розглядати, перш за все, в аспекті їх приналежності до частини первинної і вторинної (обробленої) геологічної інформації (інформації про надра), яка стосується видобування і є об’єктом відповідного права та правовідносин. До цього блоку також належать гірничі інформаційні ресурси у паперовій та/або цифровій формі, передбачені гірничим законодавством: – нормативно-технічна документація щодо гірничошахтного устаткування та матеріалів, вибухових матеріалів і підричних робіт, безпеки гірничих робіт, експлуатації гірничого підприємства; – документи, що дають право на проведення гірничих робіт – акт про надання гірничого відводу (для підземної розробки), технічний проєкт, геолого-маркшейдерська, технічна та обліково-контрольна документація; – документи звітності; – гірничо-графічні документи.

Встановлено, що немайнові блага також виступають в якості об’єктів права видобування корисних копалин, адже екологічна безпека при відповідних гірничих роботах, їх вплив на довкілля, життя і здоров’я, протиаварійний захист гірничого та навколишнього середовища є безпосереднім завданням законодавства про надра, приписів гірничого та конституційного законодавства.

Класифіковано діяльнісний блок об’єктів права видобування корисних копалин, який охоплює комплекс процесів, пов’язаних з видобуванням корисних копалин з надр, а також будівництвом, реконструкцією, експлуатацією і ремонтом гірничих виробок, підземних споруд і об’єктів. Ці роботи включають в себе наступні стадії видобувної діяльності: – розвідка корисних копалин; – розкриття родовища; – підготовка до виїмки; – очисна виїмка; а також інші основні та допоміжні технологічні процеси, які можуть бути відкритими, підземними, відкрито-підземними, свердловинними, морськими, спеціальними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16.07.2021 р. (введено в дію Указом Президента України від 23.07.2021 р. № 306/2021). *Офіційний вісник України*. 2021. № 60, ст. 3753.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства у сфері користування надрами: Закон України від 01.12.2022 р. № 2805-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 2, ст. 85.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оновлення Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року та регулювання деяких питань стосовно корисних копалин та компонентів стратегічного та критичного значення: Закон України від 18.12.2024 р. № 4154-IX. *Офіційний вісник України*. 2025. № 12, ст. 932.
4. Макаренко О.Ю. Адміністративно-правова охорона надр України: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2013. 35 с.
5. Сурілова О.О. Адміністративно-правове регулювання у сфері використання і охорони надр: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2017. 31 с.
6. Максименцева Н.О. Публічне адміністрування в галузі використання і охорони надр в Україні: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 40 с.
7. Мачуська І.Б. Адміністративно-правові засади контрольно-наглядової діяльності у сфері надрокористування в Україні: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Нац. авіац. ун-т. Київ, 2021. 40 с.
8. Кірін Р.С. Поняття надр: еколого-правові аспекти. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*. 2001. Вип. 44. С. 47–54.
9. Кірін Р.С. Надра як диференційований об’єкт права видобування корисних копалин. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 3. С. 87–90.

10. Кодекс України про надра: Закон України від 27.07.1994 № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>.
11. Гірничий закон України: Закон України від 06.10.1999 № 1127-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-14#Text>.
12. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.
13. Кірін Р.С. Новітня структура системи надрового права. *Економіка та право*. 2019. № 4 (55). С. 71–80. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.04.072>.
14. Загальна теорія права: підручник. За ред. О.В. Петришина; наук. ред.: Д.В. Лук'янов, С.І. Максимов, В.С. Смородинський; Нац. акад. прав. наук України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Вид. 2-ге, виправ. й перероб. Харків : Право, 2025. 576 с.
15. Про затвердження переліків корисних копалин та компонентів стратегічного та критичного значення і переліків ділянок надр (родовищ корисних копалин) стратегічного та (або) критичного значення: постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.2025 № 84. *Урядовий кур'єр*. 18.07.2025, № 144.
16. Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-Українського інвестиційного фонду відбудови: Закон України від 08.05.2025 № 4417-IX. *Офіційний вісник України*. 2025. № 45, ст. 3039.
17. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реалізації Угоди між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-Українського інвестиційного фонду відбудови: Закон України від 04.06.2025 № 4468-IX. *Урядовий кур'єр*. 15.07.2025, № 141.
18. Regulation (EU) 2024/1252 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 establishing a framework for ensuring a secure and sustainable supply of critical raw materials and amending Regulations (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1724 and (EU) 2019/1020. *Official Journal of the European Union*. L series. 2024/1252, 3.5.2024.
19. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 № 827 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 23.05.2025 № 600). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text>.
20. Лаврінок М.О. Камаса М.Ю. Кодекс України про надра: науково-практичний коментар. Харків: ТОВ «Видавничий дім «Право», 2025. 1000 с.
21. Кірін Р.С. Право видобування корисних копалин: монографія. Дніпропетровськ: ДВНЗ «Нац. гірн. ун-т». 2011. 219 с.
22. Національний класифікатор України. Класифікатор корисних копалин (ККК) ДК 008:2007 (На заміну ДК 008-96): наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 12.12.2007 № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va357609-07#Text>.
23. Деякі питання Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства: постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2025 р. № 903. *Урядовий кур'єр*. 24.07.2025, № 149.
24. Про затвердження Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр: постанова Кабінету Міністрів України від 05.05.1997 № 432. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-97-%D0%BF#Text>.
25. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру спеціальних дозволів на користування надрами: постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2023 № 659. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/659-2023-%D0%BF#Text>.
26. Про введення в промислову експлуатацію Державного реєстру спеціальних дозволів на користування надрами: наказ Державної служби геології та надр України від 01.04.2025 № 109. URL: <https://www.geo.gov.ua/diyalnist/nakazy>.
27. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 № 2665-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14#Text>.
28. Єрмолаєва Т., Лозо О. Основи дозвільного та договірної регулювання використання надр та видобутку корисних копалин у господарській діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8, С. 201–205. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/44>.
29. Кірін Р. Актуальні проблеми правового забезпечення видобування корисних копалин. *Юридична Україна*, 2006. № 11. С. 62–68.

30. Питання розпорядження геологічною інформацією: постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 № 939. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/939-2018-%D0%BF#Text>.
31. Про затвердження Правил виконання маркшейдерських робіт під час розробки родовищ рудних та нерудних корисних копалин: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 31.03.2021 № 669. *Офіційний вісник України*. 2021. № 57, ст. 3541.
32. Про затвердження форм звітності щодо обліку запасів корисних копалин та інструкцій з їх заповнення: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України 14 березня 2016 року № 97 (у редакції наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 10 липня 2023 року № 481). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0789-16#Text>.
33. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999. № 1039-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text>.